

Aleksandar D. Duličenko
Sveučilište Ašhabad
SSSR

O POLOŽAJU SUVREMENOG GRADIŠĆANSKOG HRVATSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA U AUSTRIJI

(Po materijalima »Hrvatskih novina«, 1970—1975)

Gradišćansko-hrvatski književni jezik kojim se služi 35 tisuća starih hrvatskih doseljenika u oblasti Gradišća (njemački: Burgenland) u Austriji¹⁾ pripada broju suvremenih slavenskih književnih jezika regionalnog tipa. U slavenskom jezičnom svijetu ima nekoliko takvih jezika. To su: kašupski u Poljskoj, pokušaji moliško-hrvatskog književnog jezika u Italiji (provincija Molise, srednja Italija), književni jezik banatskih Bugara, koji je postojao do II svjetskog rata i dr. Osobiti položaj u odnosu na naziv jezika ima suvremeni rusinski književni jezik u Jugoslaviji (Bačka, Srijem u Vojvodini, Slavonija u Hrvatskoj), a također i specifični (takozvani: pjesnički) čakavski i kajkavski u Jugoslaviji.

Kao što je poznato, jezik Gradišćanskih Hrvata u osnovi svojoj je čakavski i potječe od heterogenih sjeverozapadnih hrvatskih govora 15. do 17. stoljeća. Profesor J. Hamm navodi slijedeće njegove osobitosti:

- 1) pomanjkanje neposredne veze s pradomovinom,
- 2) pomanjkanje u današnje vrijeme jedinstvenog areala širenja,
- 3) u dijalektalnom odnosu,
- 4) dijakrono i sinkrono heterogen / tj. spoj (slijevanje) različitih po karakteru govora /²⁾

Ove se osobitosti na bitan način odražavaju i na književnom gradišćansko-hrvatskom jeziku, koji dopušta upotrebu elemenata iz različitih dijalektalnih područja Gradišća (pogledati npr. dio ovog rada »Gradišćanski hrvatski jezik u školi i u dječjem vrtiću«), iz različitih izvornih jezika itd. Pitanjima dijalektalne osnove govora Gradišćanskih Hrvata i njihova

književnog jezika, a također i povijesti postanka pisanog jezika u ovom hrvatskom otočiću, posvećena je dosta opširna literatura.³⁾

Osnovna područja (sfere) upotrebe gradišćansko-hrvatskog književnog jezika (kao, uostalom, i bilo kojeg drugog regionalnog književnog jezika) jesu:

- 1) umjetnička i druga literatura, također i scena;
- 2) sredstva informacije (u prvom redu periodički tisak);
- 3) školske ustanove (obično škola).

U poslijeratnom vremenu Hrvatsko nakladno društvo (1947—1960) izdalo je na gradišćansko-hrvatskom jeziku 24 knjige, a nasljednik tog društva Hrvatsko štamparsko društvo (1960), koje je u 1973. godini brojilo 230 članova, produžava tu tradiciju (do danas je tiskano više od 20 knjiga).¹⁾ To su u prvom redu zbornici djela lijepe književnosti, udžbenici i godišnjaci »Gradišće« (kalendar).

Događaji iz društvenog i kulturnog života Gradišćanskih Hrvata odražavaju se na stranicama periodičnog tiska. Danas u Gradišću izlazi nekoliko periodičkih izdanja, među kojima treba spomenuti časopis »Novi glas« — glasilo Hrvatskog akademskog kluba (izlazi u Beču s malim prekidom od 1969. g.), »Crkveni glasnik Gradišća« — vjerske novine biskupije Željezno (izlaze od 1945. g.).²⁾ Ipak osnovni izvor informacija za Gradišćance su »Hrvatske novine« — Glasnik Gradišćanskih Hrvata čiji svaki broj izlazi pod motom »Sloga je moć«. Danas tiraž tih novina došize tri tisuće primjeraka.³⁾ Novine izlaze jednom tjedno na 8 stranica u Željeznom (Eisenstadt), administrativnom centru Gradišća. Budući da nas interesira situacija u vezi s gradišćanskim hrvatskim književnim jezikom, nastojat ćemo osvijetliti pitanje na koji način se na stranicama »Hrvatskih novina« odražava jezična problematika. Usput ćemo napomenuti da po člancima i bilješkama publiciranim u »Hrvatskim novinama« možemo stvoriti dosta cjelovitu sliku o suvremenom položaju, sferama upotrebe i perspektivama razvitka gradišćansko-hrvatskog književnog jezika. A da je to tako pokazuje materijal koji smo sakupili i publicirali u »Hrvatskim novinama« za posljednjih 5 godina — 1970—1975. g.

Prije nego pristupimo analizi materijala, treba napomenuti da se u ovom radu za oznaku književnog jezika Gradišćanskih Hrvata koristimo lingvonimom [tj. nazivom jezika⁴⁾] — gradišćansko-hrvatski književni jezik (usporedi rad J. Hamma »Položaj i značenje gradišćansko-hrvatskog jezika...«) u »Hrvatskim novinama«, gdje se upotrebljavaju i drugi lingvonimi i njihove varijante: gradišćanskohrvatski (književni) jezik, gradišćansko hrvatski (književni) jezik, hrvatski jezik (Gradišća), (hrvatski) materinski jezik, književni jezik Gradišćanskih Hrvatov (Hrvatov u Gradišću) itd.

Lingvonim koji upotrebljavamo čini nam se da bolje bilo od kojega drugog odražava specifičnost tog jezičnog fenomena i ne dopušta zabunu

s hrvatskim (hrvatsko-srpskim) jezikom. Osim toga, nepreciznost upotrebe lingvonima stvara mnogo nerazumijevanja i nejasnoća.

I. Državni ugovor iz 1955. i položaj gradišćansko-hrvatskog književnog jezika

Kako je poznato, 1955. u Austriji je donesen takozvani Državni ugovor, čiji sedmi član garantira razna prava slovenskoj i hrvatskoj manjini. Ipak, praktički, većina ovih garancija nije bila izvršena od strane federalne vlade do danas (tj. 20 godina poslije), u tom smislu i garancija o upotrebi jezika hrvatske manjine u raznim društvenim područjima. »Hrvatske novine« posvećuju stalnu pažnju tom problemu, zahtijevajući što brže i pravednije rješenje. Da bismo konkretno spomenuli bit toga Ugovora, navest ćemo sadržaj sedmog člana, čiji se dio točaka tiče jezika:

1. *Austrijski državljani slovenske i hrvatske manjine u Koruškoj, Gradišću i Štajerskoj uživat ćedu ista prava uz jednake uvjete kao i svi ostali državljani, uključujući pravo na vlastite organizacije, sastanke i štampu na vlastitom jeziku.*
2. *Oni imaju pravo na osnovno podučavanje na slovenskom ili hrvatskom jeziku i razmjerni broj vlastitih srednjih škol...*
3. *Upravni i sudski kotari Koruške, Gradišća i Štajerske, gdje se nalazi slovensko, hrvatsko ili mišano stanovništvo, će biti slovenski ili hrvatski jezik dozvoljen kao službeni jezik uz nimški. U takovi kotari bit ćedu natpisi topografske narave na slovenskom ili hrvatskom jeziku kao i nimškom.« [I, II]**

Ova napomena o Državnom ugovoru iz 1955. bila je objavljena u novinama upravo u jeku takozvanog »Koruškog boja s tablicama« — poznatog istupa fašističkih i šovinističkih elemenata Koruške (njem.: Karn-ten) protiv slovenskih topografskih i općinskih oznaka.

Budući da je problem Koruških Slovenaca blizak problemu Gradišćanskih Hrvata, prirodno je da su ti problemi našli odraza i na stranicama gradišćansko-hrvatske štampe, pa prema tome i u »Hrvatskim novinama«. Svaka nova vijest iz Koruške odmah se našla u novinama na važnim mjestima (str. 90—100). Saopćenje o odluci Koruškog sabora da se uvedu natpisi na općinskim tablicama također i na slovenskom jeziku toplo je podržano u novinama, i »Hrvatske novine« tada postavljaju pitanje:

»Kada ćedu nadomjestiti oficijelni hrvatski natpisi one ostatke hrvatskih napisov na općinskih tabla, ke su napravili nepoznatij u samopomoći...? [95, 2].

* U kvadratnim zagradama prva cifra označava broj članka ili primjedbe na kraju ovog rada u »Bibliografiji«, zatim slijedi oznaka stranice. U slučaju da se označuju dva ili više člana, onda se među brojčanim oznakama stavlja točka zarez.

Kada su »jezične bitke« u Koruškoj dostigle kulminaciju, Hrvatsko kulturno društvo u znak solidarnosti šalje »Telegram Koruškim Slovencima« [100, 2].

Može se sa sigurnošću reći da je »Koruški boj s tablicami« bio novi podstrek aktivnoj borbi Gradišćanaca za priznanje njihovih prava na jezik u skladu s Državnim ugovorom iz 1955.

Po saopćenju iz novina od 29. studenog 1972. u Pinkovacu (njem. Guttenbach) vidi se da je bio osnovan »Komitet za prava Gradišćanskih Hrvata«, čiji zadatak »je stalna konfrontacija javnosti s problemom nas Gradišćanskih Hrvatov, dok Austrija ne ispuni svoju dužnost prema nam Gradišćanskim Hrvatom« [8, 2]. Kao slijedeći zadatak Komiteta bio je naglašen »stalna informacija hrvatskog naroda u Gradišću o čitavoj tematici opstanka Hrvatskog naroda u Gradišću« [7, 2].

Na sjednici Komiteta 18. lipnja 1973. za predsjednika je bio izabran Hubert Rešetarić.

Početak 1973. skupa sa Slovencima s rezolucijom protesta protiv neispunjavanja Državnog ugovora iz 1955. g. istupili su pred federalnim kancelarom i hrvatski studenti Gradišćanci [3, I]. Budući da se situacija sve više zaoštravala, federalni kancelar, izrazivši se i nešto ranije za neophodnost poštivanja Državnog ugovora, odlučuje da se osnuje kontaktni komitet, koji bi djelovao u pravcu izvršenja toga ugovora. Već početkom 1974. o toj ideji pisale su »Hrvatske novine« [4, I]. U Komitet su bili predloženi: Hrvatsko kulturno društvo, Hrvatski akademski klub i Prezidijum socijalističkih načelnika [11, I]. U sastav Komiteta su ušli: Ivan Müller, Franjo Ratašić, (Filež), Štefan Emrić, (Emrich), Feliks Vančić (Borištof), Franjo Palković, (od Hrvatskog akademskog kluba — Beč) a također Fritz Robak (Štikapron), Majer (Cindrof), Grandić (Štinjaki), Franz Probst (Vorištan).

Već na prvom sastanku tog komiteta Ivan Müller je označio kao osnovne jezične probleme:

- 1) Učenje mater. jezika u osnovnoj i višoj školi (»glavni i viši škola«) kao obavezan predmet.
- 2) Upotrebu mater. jezika u administraciji i na sudu [9, I].

Upravo u vezi s drugim točkom »Hrvatske novine« su još 1972. pisale:

»Dobro je nam svim poznato da se u općinski uredi u naši seli, u službeni razgovori među učitelji i roditelji i na drugi javni mjesti govori po hrvatsku. Ali znam da već komu ni poznato, da je to nezakonito. Polag austrijskog ustava je naime po cijeloj Austriji, dakle i u svi naši seli, nimški jezik jedini službeni jezik« [10, I].

Na tu čudnu situaciju ukazao je Ivan Müller u svom istupanju na Komitetu. Zahtijevajući faktičko priznavanje gradišćansko-hrvatskog jezika u administraciji i u drugim oblastima, on je ukazao na nužnost da i

država i vlast podržavaju Državni ugovor iz 1955, i to ne riječima nego stvarnom materijalnom pomoći.

I tako se ta »čudna« situacija održava i do danas kao što još vrijede riječi jednog od rukovodilaca kulturno-prosvjetnog života Gradišćanskih Hrvata Ivana Müllera, izgovorene još 1972. godine u jednoj diskusiji o sadašnjici i budućnosti Gradišćanskih Hrvata:

»Mi velimo: Državni ugovori nisu ispunjeni, nisu ispunjena očekivanja na školskom, na javnom i na kulturnom sektoru.«¹⁾

Završavajući analizu situacije u vezi s nepridržavanjem Državnog ugovora iz 1955. od strane austrijskih vlasti, a u odnosu na prava nacionalnih manjina, napomenut ćemo da s kritikom države i vlasti istupaju i autori koji nisu hrvatske nacionalnosti. Tako je 1973. na naučnom simpozijumu na Bečkom sveučilištu pod nazivom »Symposion Croaticon«, austrijski znanstvenik Teodor Fajter u svom referatu nagalsio da bez obzira na postojanje Državnog ugovora od 1955. do danas:

- 1) nije vlastitih srednjih škol, nije vlastitih glavnih škol,
- 2) hrvatski (gradišćansko-hrvatski — A. D.) nije sudbeni jezik,
- 3) hrvatski (gradišćansko-hrvatski — A. D.) nije upravno službeni jezik,
- 4) nije topografskih natpisov na hrvatskom (gradišćansko-hrvatskom, A. D.)²⁾

Isti autor zaključuje:

»No sudeći po praksi vrhovnih sudov i po držanju zakonodavnih ustanov, moramo doći do zaključka, da se takovo razumivanje 7. čl. (Državnog ugovora) ne more izvršiti u praksi.«

I dalje:

»Austrija duguje Gradišćanskim Hrvatima još izvršenje bitnih djelov čl. 7. Državnog Ugovora.«³⁾

II. Gradišćansko-hrvatski književni jezik i njegova društvena funkcija

Nepridržavanje osnovnih točaka 7. člana Državnog ugovora iz 1955. bitno je utjecalo na položaj gradišćansko-hrvatskog književnog jezika. Predsjednik Hrvatskog tiskarskog društva dr Nikola Benčić, istupajući 1971. u Željeznom na prazniku posvećenom 50-godišnjici osnivanja oblasti Gradišće, ovako je ocjenio »našu situaciju u jubilarnom ljetu Gradišća«:

»Prošlo je već od 15 ljet a niti Savezna niti Zemaljska vlada (vlada zemlje Gradišće) se do dana današnjega nisu ćutile dužne da javno razgovaraju s onimi Hrvatima, kim je obdržanje hrvatskoga materin-

skoga jezika i hrvatske narodnosti stvar srca i sveta dužnost prema narodu ...

Hrvatski jezik je predviđen u Državnom ugovoru kot drugi službeni jezik, kot su predvidjeni i dvojezični topografski natpisi. U ovom pogledu su službene strane gluhe i bez iskazivanja svake dobre volje. Odbijaju se emisije u radiju i televiziji na hrvatskom jeziku — da se uljudno izrazim — iz smišnih uzrokov« [20, 2].

Godine 1975. situacija se faktički nije promijenila (pogledati: [22, 2]. Društvene funkcije gradišćansko-hrvatskog književnog jezika, bez obzira na odlučne zahtjeve hrvatske manjine, ostaju kao i dosad ograničene. Područje, u kojem se upotrebljava gradišćansko-hrvatski jezik ne izlazi iz okvira:

- 1) umjetničke literature
- 2) periodičnog tiska
- 3) kulturnih manifestacija i amaterskih teatar
- 4) osnovne škole.

Ovdje je neophodno potcrtati ga sva ova područja upotrebe gradišćansko-hrvatskog jezika postoje zahvaljujući u prvom redu dobrovoljnoj materijalnoj pomoći same hrvatske manjine, a ne države. Dotičući tu stranu pitanje Ivan Müller je 1974. godine postavio pred federalnog kancelara slijedeći zahtjev:

»Pineznom pomoćum države mora biti zasigurno mjesto jednog stalnog namešćenika društva i urednika Hrvatskih novin i takaj izdavanje ovih novin i drugoga štiva na našem jeziku.«

To pitanje do danas nije riješeno.

Materijali »Hrvatskih novina« pokazuju da Gradišćanski Hrvati vode jaku borbu za širenje društvenih funkcija svoga književnog jezika, za njegovu upotrebu uporedo s njemačkim, u najvažnijim društvenim područjima (razumije se, tamo gdje živi hrvatska manjina). To je prije svega:

- 1) administracija i sud
- 2) radio i televizija
- 3) topografski natpisi i općinske tablice
- 4) društveni forumi, susreti, razgovori!

Bez obzira na garancije prema Državnom ugovoru od 1955. da gradišćansko-hrvatski jezik uporedo s njemačkim mora biti službeni jezik u onim općinama gdje žive Hrvati, administracija do danas (Zemaljska vlada Željezno, kotarsko poglavarstvo, kotarski agrarni uredi itd.) i sud (Zemaljski sud Željezno) koriste se u svom radu samo njemačkim jezikom, budući da se na tom jeziku moraju izdavati rješenja, postavljanja i ostalo. To je diskriminacija gradišćansko-hrvatskog jezika, kojim se faktički svi služe u tim područjima, ali samo u usmenom kontaktu. To je bilo publi-

cirano u nizu članaka u »Hrvatskim novinama«, npr. u članku »Prekrižiti ruke ili postupati odlučnije?« (10, I—2); a također (9, I).

2) *Radio i televizija*. Godine 1970. predstavnici kulturnog života Gradišća obratili su se austrijskom radiju (Österreichischer Rundfunk — ORF) s prijedlogom da se organiziraju redovne radio-emisije na gradišćansko-hrvatskom jeziku. Prijedlog je bio odbijen. Godine 1971. radna zajednica hrvatskih kulturnih organizacija (tu spadaju: Hrvatsko kulturno društvo, Hrvatsko tiskarsko društvo, Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo u Beču, Hrvatski akademski klub u Beču) ponovo je zahtijevala od Radio-Gradišća rješenje tog pitanja. Ipak, na sastanku predstavnika ove organizacije i predstavnika Radio-Gradišća razgovor se sveo na to kako da se uvedu emisije o Gradišćanskim Hrvatima na njemačkom jeziku! Drugim riječima, zahtjev za organiziranjem gradišćansko-hrvatskih emisija faktički je bio ignoriran. [19, I]. U članku »ORF« ponovio svoje »Ne! »Hrvatske novine« su pisale:

»Ča mi Hrvati želimo su emisije na hrvatskom jeziku (gradišćansko-hrvatskom — A. D.), ke su sposobne, da se u nji prezentiramo, u prvom redu mi sami sebi. Ako pak ORF kaže na naš mali broj, onda mu moramo samo svitovati da pogleda u susjedске države ča one činu za svoje narodne skupine.«

Novine postavljaju pitanje:

»... ako se ORF boji, da znam da ov (gradišćansko-hrvatski) jezik nij dosta razvijen, zač on od svoje strani ne hoće ništa doprinesti k njegovomu razvitku? ... Zbog čega se napravljaju razvitku jezika od svih stran prepreke?« [19, I]

Godine 1973, pozdravljajući organiziranje dviju desetminutnih emisija na hrvatsko-srpskom jeziku za jugoslavenske radnike u Austriji, Hrvatsko kulturno društvo istovremeno spominje svoj davni zahtjev i neophodnost njegova izvršenja. Kao i ranije, tom zahtjevu nije bilo udovoljeno [16, I; 24, 2].

Gradišćanski Hrvati ipak slušaju emisije o sebi, koje im jednom tjedno organizira Radio Zagreb [14, 4].

Austrijski radio danas daje samo pojedine emisije za Gradišćanske Hrvate na regionalnom programu. U Lugarićevu članku »Hrvatska riječ na radiju« [17, 3] napominje se da je takva emisija bila 28. travnja 1971.:

»U okviru ovoga programa se je pročula — misija po prvi put i hrvatska rič (gradišćansko-hrvatska — A. D.) ... Veselilo nas je, ča smo čuli hrvatsku rič u regionalnom programu.«

Koliko je taj program bio kvalificiran, govore slijedeći reci iz ovog članka:

»Činilo mi se na početku da govori (spikerica, govoračica) slovenski a ne hrvatski, stoprv kad je već puti rekla »ča« sam upamet zeo,

da je to kanio biti jezik Gradišćanskih Hrvatov... Većina govoračev nima ni pojma o hrvatskom jeziku, tako da čovik čuda puti zaplakati mora — na moduliranju hrvatske riči u ORF-u, a pogotovo ako se citira neka pjesma« [17, 3].

Budući da do danas nije udovoljeno zahtjevu za redovitim emisijama na gradišćansko-hrvatskom jeziku na radiju, pitanje o televizijskim emisijama na tom jeziku čak nije došlo do stupnja konkretnog teoretskog rješenja.

3) *Topografski natpisi i općinske tablice.* Kako smo već prije primijetili, to pitanje je dostiglo kulminaciju 1972. godine u vezi s »Koruškim bojem s tablicama«, što je prisililo Gradišćanske Hrvate da obrate pažnju toj strani položaja svog materinjskog jezika [12,3]; [91, 2]; [99, 8]; [100, 2]. Ali, još 1971. u »Hrvatskim novinama« istupio je s člankom »Ča je s hrvatskim natpisi?« jedan od najpoznatijih kulturno-prosvjetnih radnika suvremenog Hrvatskog Gradišća Ignac Horvat. Budući da je on detaljno prikazao krug upotrebe napisu na gradišćansko-hrvatskom jeziku, navodimo dijelove njegovu članka:

»I... neka... i za školu gdje triba da stoji uz nimški natpis i po hrvatsku (gradišćansko-hrvatsku — A. D.) — škola, osnovna ili glavna škola...

2. Onda neka se »segura« općina — kao napr. dolnja Pulja — označiti i svoje ulice mimo nimških nazivov i hrvatskimi imeni, kao: Glavna cesta, Kolodvorska ulica, Vrtni kraj, Novo naselja itd. A dalje neka stoji na tabli-ploči načelnika uz Burgermeister i Načelnik. A u Frakanavi, — da samo ova sela spomenemo, — označena je Raiffeisenkassa s imenom Štediona, a gragjevina Haus der Bauern Stan seljakov, mlikarnica, ledvenica i skladišće. Pravoda je spomenik Miloradića popisan ne samo hrvatskim nego i nimškim tekstom. Isto tako bi imalo stati i na zgrada ognjogasecv: Stan ognjogasecv, ili slično.

3. ... zgodno bi bilo, dabi stalo pod nimškimi imeni i ova hrvatska: trgovina, gostiona, mesnica, kovaonica, stolarija, itd. ...« [15, I].

Budući da sa strane vlasti na ovaj prijedlog nije uslijedila nikakva reakcija, to je uskoro takozvani »Pokret Gradišćanskih Hrvatov« samovoljno pokušao dodati njemačkim topografskim i drugim natpisima i natpise na gradišćansko-hrvatskom jeziku. Osobit je slučaj koji se dogodio u noći od 22. na 23. kolovoza 1971, o kojemu govori bilješka »Pokret Gradišćanskih Hrvatov i hrvatski natpisi« [21, 3]. Sve to produžava uzbudnje Gradišćanskih Hrvata, o čemu govori istupanje F. Perušića i Fr. Bauera na jednoj sjednici Hrvatskog akademskog kluba s referatima o »dvojezičnih tablicah i manjinah u Koruškoj« i o situaciji u Gradišću [13, I].

U vezi s ovim novine tiskaju materijal o situaciji u drugim zemljama i prije svega u Mađarskoj, gdje hrvatska manjina od (strane) države ima

stalnu pomoć i podršku. Tu se detaljno piše npr. o tome da su u onim područjima DRNJ gdje žive lužički Srbi, natpisi topografskog i administrativnog karaktera uvijek na dva jezika: njemačkom i lužičkosrpskom (pogledati: članak »Dvojezične seoske table — ne u Austriji nego u Njemačkoj Demokratskoj Republici, pretisak članka F. Wessiak'a iz austrijskog časopisa »Das Menchen — recht«)*

4) *Društveni forumi, javni susreti, diskusije itd.* U ovim oblastima, čak i kad je riječ o Gradišćanima, gradišćansko-hrvatski jezik se ne upotrebljava uvijek. Nisu rijetki slučajevi kad su učesnici nekog susreta, Hrvati, prinuđeni služiti se njemačkim jezikom. Novine navode npr. slučaj kada su »načelnici i vicenačelnici« SPO (Sozialistische Partei Österreichs) koji su se sastali u Paingratu a sastojali su se od samih Hrvata, govorili njemačkim jezikom:

»Na tom zasjedanju u Pangrtu se nije govorilo hrvatski, to je stara navada, ka je poznata kot unikum (govorili su Hrvati o hrvatski posli)« [18, I].

U većini društveno-političkih i znanstvenih diskusija obično se govori njemački, kao npr. u diskusiji o današnjici i budućnosti gradišćanskih Hrvata (Beč, 8. lipnja 1972. g.)¹⁾

Razmatrajući pitanje o društvenoj funkciji gradišćansko-hrvatskog književnog jezika, neophodno je obratiti pažnju na postojeći pojam »sao-

S e l o	Ukup. br. stanov.	Nimški	Hrvat.	Nim. Hrv.	Hrv. Nim.
Vorištan	2.325	2.022	52	225	1
Klimpuh	1.231	103	878	235	—
Uzlop	1.245	228	736	272	—
Cindrof	3.305	1.093	134	2.022	5
Štikapron—Celindrof	1.924	1.029	2	859	1
Trajštof	1.318	185	5	1.109	—
Vulkaprodrštof	1.682	708	111	853	—
Raušr—Novo selo	2.365	1.733	30	565	—
Bijelo Selo	981	634	27	288	—
Pandrof	2.336	1.037	58	1.234	—
Rasporakt + Pajngrt	2.082	534	149	1.390	—
Hirman — Otava	1.483	1.294	56	132	—
Cikleš	1.792	1.556	—	148	—
Frakanava — D. Pulja	1.620	83	1.391	126	8
V. Borištof	2.212	66	43	77	2.015
Kalištof	1.167	772	—	389	—
Filež	2.316	40	1.493	648	120
Rotenturm (H. Cikljn)	1.386	840	246	20	—
Cajta	1.472	81	7	1.349	2
Bandol	1.210	276	461	468	—
Pinkovac	1.117	63	433	620	—
Nova Gora	1.128	315	115	685	12
Stinjaki	1.311	334	86	891	—
S V E G A:	271.119	241.254	6.600	15.740	2.165

braćajni jezik« (njem. Umgangssprache) kojim se podrazumijeva jezik u svakodnevnom govoru. Pomoću tog veoma mutnog pojma austrijskim statističkim organima uspijeva prikazati dosta nejasnu i netočnu sliku onih koji govore gradišćansko-hrvatskim jezikom (pogledati: npr. [25, I]. Naveli smo ovdje tablicu stvorenu pomoću metode »saobraćajnog jezika«. To je rezultat popisa od 1971. g.) iz članka »Saobraćajni jezik i mi« [23, I].

Ako usporedimo popis iz 1971. s popisima iz 1951. i 1961, lako ćemo primijetiti da metoda »saobraćajnog jezika« dopušta da se naglo smanji broj onih koji govore gradišćansko-hrvatskim jezikom:

God.	Hrvatski	Nim.-hrvatski	Hrv.-nimški
1951.	15.729	3.828	14.782
1961.	23.813	1.867	2.414
1971.	6.600	15.740	2.165

Na taj način opći broj onih koji govore gradišćansko-hrvatskim jezikom u ovoj ili u onoj mjeri iskazuje se kao:

1951. — 34.339 ljudi
 1961. — 28.094
 1971. — 24.505 ljudi.

Težnja k javnom smanjenju broja onih koji govore gradišćansko-hrvatskim jezikom ne treba komentara.

Paradoks takva popisa novine u navedenom članku ilustriraju na primjeru Vorištana, koji je imao u:

	Stanovnika svega	Njem.	Grad. hrv.	U kombinac. sa drugim jez.
1961.	2.382	733	1.222	388
1971.	2.325	2.022	52	226

Novine postavljaju pitanje: »Ča su ostali Hrvati u Vorištanu u posljednji deset ljeti svi poumirali ili pozabili svoj materinski jezik?... Uoči svega ovoga ne moremo drugo nego da pitamo u svoj ozbiljnosti: Gdo je ta človik, ko je zastrašio naše ljude, ili ki su bili ti uzroki, da je rezultat ispao ovako negativno u Vorištanu?« [23, I].

Ovdje smo obratili pažnju na onu činjenicu u vezi s tim koja je često količinski pokazatelj onih koji govore grad.-hrv. jezikom i postaje barijera na putu širenja društvenih funkcija toga jezika.

III. Gradišćansko-hrvatski jezik u školi i dječjem vrtiću

Godine 1973. izašao je novi zakon o dječjim vrtićima u Gradišću, koji su »Hrvatske novine« nazvale »naša narodna nesrića« [48, I]. U tom zakonu nema ni riječi o tome da su odgajatelji u dječjim vrtićima u hrvatskim selima dužni vladati gradišćansko-hrvatskim jezikom. U prvom redu to vodi da »svi razgovori početo od *Guten Morgen* do *Auf wiedersehen* u dječjem vrtiću samo su na nimškom jeziku.«

Novine smatraju da hrvatska djeca moraju što je moguće bolje upoznati državni jezik — njemački, ali ipak postavlja pitanje:

»... zač to more pojti samo na račun našega hrvatskoga materinskoga jezika? Zač se mora u našoj predškolskoj doci, u naši divni pupnji naroda, već u tako ranoj dobi zasaditi u srce kompleks manjevrindnosti hrvatskoga našega materinjskoga jezika?« [48, I].

U jednom od napisa, posvećenom jeziku, Augustin Blazović objašnjava da se ne može preskočiti stupanj materinskog jezika i učiti dijete odmah njemačkom jeziku. Učenju ovog posljednjeg mora prethoditi ovladavanje materinskim jezikom. [28, I].

Po podacima istog Augustina Blazovića:

»danas se hrvatski roditelji u neki naši seli, osobito u sjevernom Gradišću, u strahu od čisto nimške škole su svojom dicom jur u domaćem stanu pominaju samo po nimšku.« [27, I].

Takva situacija stvara teškoće u učenju gradišćansko-hrvatskog jezika u školi. U rujnu 1974. učenje gradišćansko-hrvatskog jezika bilo je osigurano u 1) osnovnoj školi (dvojezično učenje), 2) glavnoj školi (kao obvezan predmet po izboru u mjestima: Borištof, Cindrof, Rohunac, Sv. Mihalj, Železno, Gieca/??, 3) srednjoj školi (u mjestima, Železno, Marštof, Gornji Sica, u muzičko-pedagoškoj realnoj gimnaziji u Gornjoj Pulji, kao slobodni predmet, u Trgovačkoj akademiji — kao obavezan po izboru [47, I] [43, 2] [40, I] [37, 2]. Uzgred treba reći da je u Trgovačkoj akademiji u Gornjoj Pulji uveden »po prvi put u kulturnoj i školskoj povijesti Gradišća hrvatskosrpski kao jedan od dvih obveznih jezikov.«

Tim više se ovdje javlja niz teškoća u vezi s potrebom kompletiranja grupa koje uče hrvatski i uopće privlačenja učenika da uče materinski jezik. Kako smo već kazali, neizvršenje osnovnih točaka sedmog člana Državnog ugovora iz 1955 negativno se iskazuje na opći položaj gradišćansko-hrvatskog jezika i odnosa roditelja prema njemu. Upravo zbog toga što država ne stimulira učenje materinskog jezika javlja se još i problem da djeca, obrazujući se na materinskom jeziku, možda ne dobiju potrebno znanje njemačkog jezika, jedinog, kako je poznato, državnog jezika u Austriji i, prema tome, obveznog za sve (pogledati: navedenu diskusiju Augustina Blazovića [27, I]. Upravo zato, prije svake nove školske godine »Hrvatske novine« na prvim svojim stranicama pozivaju roditelje da prijave svoju djecu u tečajeve za učenje materinskog jezika.

»Pošaljite vašu dicu i upišite ju po glavni i sridnji škola na tečaj hrvatskoga (gradišćansko-hrvatskog — A. D.) jezika...« [50, I].

»Roditelji, iskoristite dakle, tu priliku... i tražite vaše pravo, da se vaša dica i u glavnoj školi budu učila hrvatski jezik!« [40, I, pogl. 37, 2, 44, I].

Budućnost svog prosvjeđivanja (obrazovanja) Gradišćanski Hrvati vide u dvojezičnoj školi, njemačko-hrvatskoj. Upravo za takav put razvitka škole izrazila se grupa učitelja sjevernog Gradišća u članku »Dvojezične škole — korist ili šteta?« [33, 3]. Nisu rijetki ni pozivi djeci da uče dva jezika. [34, I].

Primijetit ćemo da se osim satova materinskog jezika svi ostali predmeti predaju na njemačkom jeziku. Godine 1972. bio je publiciran »Memorandum hrvatskih svećenika« [45, I], u kojem je 26 svećenika, okupljeno u Velikom Borištofu, zahtijevalo učenje vjeronauka u školi na gradišćansko-hrvatskom jeziku.

Glavni organ Gradišćanskih Hrvata posvetio je najveću pažnju položaju gradišćansko-hrvatskog jezika u školi i njegovu učenju među mladima. Novine detaljno obavještavaju o svakom godištu hrvatskih učenika u svakoj specijalnoj ili običnoj školi [pogledati: npr. 26, 2, 31, 3, 42, 3], ili o tečaju materinskog jezika [35, 3, 38, I], tiska čitave odlomke iz učeničkih radova na gradišćansko-hrvatskom jeziku [32, 5, 49, 5], a također na hrvatsko-srpskom jeziku [41, 5], intervjuira omladinu, otkrivajući njezin odnos prema materinskom jeziku (omladina se u pravilu izjašnjava za neophodnost učenja i znanja materinskog jezika, pogledati npr. [23, 3 39, 4], široko informira svoje čitatelje o postojećim tečajevima gradišćansko-hrvatskog jezika i poziva na posjećivanje [36, 2].

Dodirujući pitanje izlaska časopisa »Mladi rod« za slovensku djecu u Koroškoj, »Hrvatske novine« ukazuju da su prije rata u Gradišću izlazila periodička izdanja za djecu na gradišćansko-hrvatskom jeziku, i da su ta izdanja »probudile ljubav za naš materinski hrvatski jezik« [51, 3]. Suvremeni mladi hrvatski učenici nemaju takvih izdanja na materinskom jeziku.

Treba spomenuti da neki društveni i politički radnici Gradišća, koji ometaju širenje gradišćansko-hrvatskog jezika, često špekuliraju nejasnom naziva (lingvonima) gradišćansko-hrvatskog jezika i srpsko-hrvatskog jezika, izvlačeći odatle dalekosežne zaključke. Tako, istupajući na jednoj sjednici SPÖ,

»Jedan načelnik veli, da je srpsko-hrvatski jezik za našu dicu tudji jezik. Misli on s tim znam da se u naši osnovni škola zaista podučava srpskohrvatski jezik? Ako to misli, onda se neka pogleda prvo hrvatske knjige, ke se upotribljavaju u ti škola pak neka, pita naše učitelje. Lako će se moći osvidočiti, da to nij srpsko-hrvatski jezik nego naš književni jezik.« [102, 2].

O tome se takođe može vidjeti u Lugarićevu članku »Stanovišća« [18, 2].

Zbrka lingvonima postoji i u školskim programima, o čemu je Nikola Benčić pisao:

»Nastavni plani govore jednom o hrvatskom, a jednom o srpsko-hrvatskom jeziku. Hrvatski je predviđen u osnovni, glavni škola i kao slobodan predmet na viši škola. Srpskohrvatski je predviđen kao obavezan predmet po izboru (Wahlpflichtig) na gimnaziji i trgovačka akademija« [54, 3].

Dalje se objašnjava faktičko značenje lingvonima »hrvatski jezik«:

»... nastavni plani moru govoriti o gradišćanskom hrvatskom kada govore o hrvatskom« [54, 3].

Što se tiče udžbenika na gradišćansko-hrvatskom jeziku za škole, tu postoje neke specifičnosti među kojima bismo htjeli obratiti pažnju na jednu. U recenziji »Naše hrvatske školske knjige«, tiskanoj 1973. u »Hrvatskim novinama«, odobrava se npr. uključenje u udžbenike tekstova u kojima se odražavaju različiti hrvatski govori Gradišća:

Činjenica, da autor i njegovi sudjelaci donošaju pjesme u izvornom jeziku zapravo nij »nedostatak i nedosljednost« nego izraz originaliteta, ar se mi Gradišćanski Hrvati ipak med sobom dobro razumimo iako skoro svako naše selo govori neku drugu varijantu ili mišalinu čakavskoga ili štokavskoga narječja« [30, 4].

To je rečeno o knjizi Štefana Kočiša etc. »Hrvatska pjesmarica« (Beč, 1973. g.).

IV. Jezik »Hrvatskih novina« i učenje gradišćansko-hrvatskog jezika

Gradišćansko-hrvatska društvena sredina obraća veliku pažnju kulturi svog književnog jezika. U vezi s tim interesantno je mišljenje Ivana Pinezića (Pinezich), izneseno u članku »Ne po latinsku nego po našu nam solite pamet!« [79, 2]. Primjećujući da je jezik »Hrvatskih novina« vrlo dobro shvatljiv većini običnog naroda (»smim Vam punim pravom posvidočiti, da ne pišite po »slovačku«), on u isto vrijeme kritizira članke pojedinih autora zbog kvarenja jezika elementima iz drugih jezika, a također i zbog nepravilne upotrebe nekih oblika. On piše:

»Va crikvi su odstranili latinski jezik i zapeljali narodni, a va narodni novina se počimje sve već pisati po latinsku. Kako preobrnuti svit — ili bih morao reć kakova »diskrepancija«? ...

Dalje slijede primjeri detaljnih »diskrepancijev«, koje je interesantno navesti u potpunosti:

»Ča to po hrvatsku znači: »razbijati uporišća provincijalnosti, rezervate ustajalosti (ili bi to moralo značiti: ustrajalosti?) i rezignacije, bastione indiferencije i pasivnosti, bunkere konformizma i gluposti?« Ili drugo pitanje: Ča je »prirodni lijek« od stagnacije... ja ne poznam nikakvo vračtvo od kakove boli, nego poznam samo vračtvo ili lijek za bilo kakovu bol... Vi pišite: fundamentalno i kompleksno revitaliziranje HKD-a, kreiranje jednog novog stila, konfrontacije kritičke autorefleksije. Od ove rečenice sam razumio samo ove riči« fundamentalno«, ta rič dojde sigurno od fundamenta, »i« to je naš veznik, HKD, to je sigurno Hrvatsko kulturno društvo; »nadalje »jednoga«, »novoga« i još »kritičke«, a sve drugo je za me po kinesku...« [79, 2].

Godine 1970. u »Hrvatskim novinama« je idejom o »arhaizaciji« jezika istupio Kunić [74] i Štefan Kuzmić [75], protiv čega je Nikola Benčić napisao članak »Starija mišljenja o jeziku i govoru« [65].

Kada je koncem 1974. članovima Hrvatskog tiskarskog društva bila poslana anketa s molbom da odgovore na niz pitanja u vezi s »Hrvatskim novinama«, među pitanjima bila je i točka o jeziku ovih novina. Poslije analize prispjele ankete Nikola Benčić mogao je napisati da »Veći dio veli da razumi ta novinski jezik« (članak »Ča mislu naši kotrigi?«) [62, I]. Pogledati također: [61, I—2]. Na pitanje kakve bi prijedloge članovi Hrvatskog tiskarskog društva iznijeli u vezi s radom toga društva i izdanja »Hrvatskih novina«, većina je članova kao prvi bitan zadatak podvukla:

»najvažnije je čišćenje jezika« [62, I].

Među samim Gradišćanima poduzimaju se pokušaji da se na znanstvenom planu osmisle »posudbenice« u materinskom jeziku, o čemu svjedoči, npr. jedan od referata na seminaru hrvatskih učitelja, pod nazivom »Barbarizmi u hrvatskom jeziku« [83, 2].

»Hrvatske novine« opširno informiraju čitatelje o velikom znanstvenom pothvatu, započetom prije nekoliko godina, a koji za Gradišćanske Hrvate ima neprocjenjivo značenje. Riječ je o stvaranju gradišćansko-hrvatskog rječnika. Ta ideja duguje svoj postanak profesoru Bečkog sveučilišta Josipu Hammu [54, 3], iako je još prije II svjetskog rata nekolicina predstavnika gradišćansko-hrvatske inteligencije bila počela skupljati rječničko bogatstvo Gradišćana [66, I]. Po materijalima novina može se pratiti kako se razrađivala i dostigla konačnu varijantu koncepcija takvog rječnika. Odgovorni organizator toga znanstvenog pothvata Nikola Benčić kaže da su u početku bili poslani u sva sela gdje žive Hrvati posebni tematski upitnici (na njemačkom jeziku — tako da se ne osjeti djelovanje materinskog jezika pri odgovorima). Gradišćani su se dosta aktivno odazvali pozivu Hrvatskog tiskarskog društva i pomagali u tom poslu [66, I—2]. Godine 1972. Zemaljska vlada, koja je materijalno podržavala ovaj pothvat, obratila se vladi Hrvatske s molbom za pomoć u radu na gradišćanskom rječniku [82, I]. Od 7. do 9. prosinca 1972. u Željeznom se održao seminar na kojem je bilo odlučeno:

- 1) *Stvoriti u početku »manji, praktični rječnik kao prvi korak (i za nas bitni), a kasnije opširan dijalektološki rječnik znanstvenoga karaktera« [77, I].*
- 2) *Skupljanje materijala iz tiskanih izdanja preuzet će na sebe Institut za jezik JAZU u Zagrebu, a ostali dijalektološki materijal na teritoriji Gradišća skupljat će gradišćansko-hrvatske ustanove. U sastav redakcijskog kolegija budućeg rječnika ušli su: Gradišćanci Štefan Zvonarić, Nikola Benčić, I. Vlašić, I. Sučić, Augustin Blazović, A. Karall, F. Vanšić, Štefan Kuzmić, A. Čoka (Csoka), P. Huisza. Iz Zagreba: Božidar Finka, A. Šojat, iz Beča: Josip Hamm, Gerhard Neveklowski (Neweklowsky) [77, 2].*

U ožujku 1974. predstavnici Gradišća prisustvovali su sastanku sa suradnicima rječnika u Institutu za jezik u Zagrebu. Utvrđeno je da:

»Kod nas se je do sad prikupljao govorni jezik u 33 seli od kih je većina već upitnike poslala nazad. Za kih šest tjedan je posao u Gradišću s prikupljanjem i prepisivanjem na ceduljice završen.« Institut za jezik ima za sad oko 27.000 kartic sredjeno po abc-di i gramatički pitanji« [63, I].

U diskusiji u Zagrebu došlo se do zaključka da:

»... uz rječnik svakako mora se napisati i jedna gramatika gradišćansko-hrvatskog jezika, a morebit i još jedna knjižica frazeologije... po sakupljanju materijala će zapravo početi stručno djelo, diljenje pliv od pšenice, stvaranje grad (išćansko)-hrv(atskoga) pisanoga i normativnoga jezika« [63, I].

U veljači 1975. u Željeznom je bila druga sjednica Komisije. Konstatirano je bilo da:

»Rječnik će imati do 25.000 riči i to čisto gradišćanskih. To je po sudjenju svih neočekivani i veseli rezultat.

Rječnik će imati tri dijela:

I dio će biti Nimško-gradišćansko-hrvatski i hrvatski (književni)...

II dio će biti Gradišćansko-hrvatsko-hrvatski (književni)-nimški...

III dio će biti Hrvatsko-gradišćansko-hrvatski...« [67, I].

U diskusiji je bilo određeno vrijeme završavanja prvih dvaju razdjela rječnika — kraj 1975. — početak 1976. i ponovo je potvrđena nužnost stvaranja i gramatike gradišćansko-hrvatskog jezika.

Na stranicama »Hrvatskih novina« široko se osvjetljavaju tek izašla istraživanja o jeziku i kulturi Gradišćanskih Hrvata. Tako novine tiskaju rado dočekanu recenziju Karla Preča [81, I—2] i Nikole Benčića [64, 5—6] o kapitalnom radu budimpeštanskog kroatiste Lasla Hadrovicsa »Schrif-

tum und Sprache der burgenlandischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert« (Budapest — Wien, 1974). Također: [71, 4]. Posebno, Nikola Benčić piše da ta knjiga »daje nam osnovu za jednu solidnu gramatiku gradišćansko-hrvatskoga jezika« [64, 5]. Istovremeno, autor žali što se sami Gradišćani nisu zainteresirali za znanstveno proučavanje materinskog jezika.

»Nažalost se jezično istraživanje do sada kod samih Grad[is]ćanskih Hrvatov nij jako cijenilo. Svakidašnja skrb za jezik, čuvanje od tuđjih uticajev i stalna svakidašnja borba za obnovu i med samimi Hrvati, dizanje jezika na naučnu visinu je i onim ljudem, ki su se bavili pisanjem — do sada nadijalo načelo: svejedno kako, samo hrvatski mora biti« [64, 5].

Novine pozdravljaju pojavu zbornika radova konferencije »Symposion croaticon«, koji se održao pri Bečkom sveučilištu 1973. [72, 3], u potpunosti pretiskavaju, na primjer, iz »Slobodne Dalmacije« (Split) članak Nikole Ivanovića »Otkud ista prezimena u Dalmaciji i Gradišću« [104, 3], potvrđujući samim tim svoju zainteresiranost za radove lingvističkog karaktera.

V. Budućnost gradišćansko-hrvatskog jezika i njegove veze s hrvatsko-srpskim jezikom

Među Gradišćanima odavno su postojala različita mišljenja o sudbini materinskog jezika. Nastojanjima naprednih ljudi gradišćansko-hrvatske kulture, osnovni pogled na ovaj problem se utjelovio u samom stvaranju gradišćansko-hrvatskog književnog jezika, koji se upotrebljava za kulturne potrebe hrvatskog stanovništva Gradišća. Hrvatsko kulturno društvo, koje okuplja većinu kulturnih radnika Gradišća, djeluje upravo u smislu njegovanja materinskog jezika u školi i u raznim oblastima kulturnog i društvenog života [85, I—2]. Uzimajući u obzir vladajući položaj njemačkog jezika u svim osnovnim područjima društva, Gradišćani shvaćaju potrebu dvojezičnosti (gradišćansko-hrvatski-njemački) kao budućnosti gradišćanskih Hrvata (pogledati: istupanje Alfonsa Kornfainda [84, 4], a također [88, I]. Neki autori upućuju na praktičko postojanje dvojezičja u nizu zemalja, a također i na mogućnost trojezičja) kao npr. starije pokoljenje Gradišćana govori materinskim jezikom, a također i njemačkim i mađarskim [86, 4—5]. Ipak, jedan dio ljudi, porijeklom Gradišćanskih Hrvata, ali koji su se udaljili od hrvatstva i koji se prvenstveno bave političkom aktivnošću, pesimistički gleda na sudbinu materinskog jezika. Ovo gledište osobito je jasno izraženo u istupanjima i govorima Fritza Robaka, jednog od radnika SPÖ. »Hrvatske novine« su ne jedanput tu točku gledanja izvirgavale oštroj kritici. (Pogledati npr. [87, 2; 89, 3; 55, 6].)

— U posljednje vrijeme sve se intenzivnije probija misao o nužnosti zbližavanja i čak prijelaza na književni hrvatsko-srpski jezik, u čemu neki predstavnici gradišćansko-hrvatskog kulturnog života vide jedan od perspektivnih putova rješenu jezičnih problema hrvatskog Gradišća. »Hrvatske novine« sve češće dotiču to pitanje.

Najjasnije je takav stav izražen u istupanju predsjednika Hrvatskog tiskarskog društva Nikole Benčića. Argumentaciju toga autora navodimo u potpunosti:

»Ne more se u razdoblju tehničkih masovnih medija zastupati podučavanje arhaičnoga dijalekta za 30.000 do 40.000 ljudi, ki jezik uz sve to nije ni jedinstven. Književnu varijantu govori i razumije 12.000.000 ljudi, a uz to je prvi i glavni jezik našega južnoga susjeda. Učiteljski i nastavnički ispiti se polažu iz hrvatsko-srpskoga jezika, ne iz jednoga gradišćanskog narječja. Ako neko ne dobije već u selu znanje gradišćanskoga narječja, ne more se siliti, da ga nauči. U čemu ne bih želio, da se kod izobrazbe učitelja ne bi mogla polagati veća pažnja i na ov dijalekt. Iskustva iz drugih zemalj pokazuju na prednosti književnog jezika. Tako dica nimškoga materinskoga jezika u Rumunjskoj ne uču svoj domaći dijalekat nego književni nimški jezik« [54, 3].

Koliko se može prosuditi iz daljeg izlaganja, gledište Nikole Benčića bilo je dopunjeno važnom konstatacijom da, prije nego bi se prešlo na književni hrvatsko-srpski jezik. *»Naš put i cilj je polako razvijati naš gradišćansko-hrvatski jezik« [62, I].* Ovo stanovište je podržao istaknuti predstavnik gradišćansko-hrvatske kulture Ignac Horvat, koji je u članku: *»O našem pismenom jeziku« [56, 3]* ukazivao na putove prodiranja hrvatsko-srpskog jezika u Gradišće: organiziranje zajedničkih manifestacija, kontakata s predstavnicima iz Hrvatske itd.:

»Ali i naš seoski narod se ovčas sve jače privikuje književnomu jeziku, kad čuje po seli hrvatski zборе i tamburaše pjevati južne jačke. I posluša ovdje i ondje na kulturni predstava i u crikvi govornike iz Hrvatske. Ča takaj more pridonesti tomu, da naši ljudi budu sve manje nazivali hrvatski književni jezik tuđim. Ali da ov jezik potpuno razumu i slušaju kao svojega, do toga bi došlo samo kad bi ga naši školovani ljudi govorili i med sobom i intenzivno učili u školi« [56, 3]. Za zbližavanje sa hrvatsko-srpskim jezikom izjasnio se u članku *»Situacija hrvatske mladine u Gradišću«* Herbert Gassner:

»Mi Gradišćanski Hrvati govorimo jedan izolirani, seljački dijalekat iz XVI stoljeća, i ako hoćemo biti ljudi XX stoljeća, onda je potrebno, da proširimo naše znanje o jeziku — i to znači postepeno rekroatiziranje.

(Npr. i *»Hrvatske novine«* sve više upotrebljavaju izraze importirane iz Jugoslavije») [55, 6].

Kako vidimo, kao konkretan put zbližavanju gradišćansko-hrvatskog sa hrvatsko-srpskim jezikom ovdje se misli na postupno leksičko i gramatičko djelovanje ovog posljednjeg na jezik periodičkog tiska i na govor uopće. (Pogledati također: [68, I].)

Što se tiče škole to Gradišćanski Hrvati nastoje da se u njoj uči hrvatsko-srpski književni jezik (pogledati: dio »Gradišćansko-hrvatski jezik u školi i dječjem vrtiću«).

Karlo Preč smatra da učenju hrvatsko-srpskog jezika mora prethoditi učenje materinskog gradišćansko-hrvatskog jezika predškolske djece [59, I].

Za ubrzavanje procesa zbližavanja sa hrvatsko-srpskim književnim jezikom ili pak prijelaza na njega Gradišćani se aktivno koriste raznim kontaktima sa Hrvatskom. U prvom redu ovdje treba spomenuti godišnje književne seminare hrvatsko-srpskog jezika, organizirane u raznim krajevima Jugoslavije. Po tvrdnji Vlašića [60, I]

»najveći dio našeg učiteljstva a i naše studentske omladine je bio na jednom ili drugom takvom tečaju Matice. Kroz ovih 20 ljet (1951—1971) je bilo oko 800 Gradišćanskih Hrvatov na ovi tečaji (jezički, muzički ili kombinirani)«.

Na ovim seminarima učesnici usavršavaju svoje znanje književnog hrvatsko-srpskog jezika. (Pogledati također: [53, I—3, 58, I].) Veliko značenje u tom smislu ima i učešće Gradišćana u sjednicama i proslavama Čakavskog sabora [52, 4; 57, I, 4] i mnogih drugih kulturnih foruma koji se svake godine organiziraju u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Vjerojatno će ovakvi kontakti u nekoj mjeri sprečavati utjecaj njemačkog jezika na gradišćansko-hrvatski jezik. U zadnje vrijeme mnogi autori pišu o intenzivnosti ekspanzije njemačkog jezika na Gradišćanske Hrvate. U jednom od svojih govora Alfons Kornfaind je rekao:

»Sad navira putem radija i televizije nimška rič u naše stane i riva materinsku rič van. Mišana hištva peljaju do toga, da se u fomilija ne govori već hrvatski jezik, nego da se s dicom pomina po nimšku. To je osobito viditi na sjeveru, sredina je u ovom pogledu bolja« [24, 2].

U jačanju položaja gradišćansko-hrvatskog jezika i njegova razvoja veliku ulogu igraju pisci i pjesnici. U članku »Glavnomu graditelju našega 'jezičnoga mosta'« [68, I] Augustin Blazović ovako je odredio ulogu Mate Miloradića a osobito Ignaca Horvata u stvaranju gradišćansko-hrvatskog književnog jezika:

»Ignac Horvat u jezičnom pogledu u našem stoljeću naš glavni »pontifex« (ča u točnom, doslovnom prijevodu znači »graditelj mosta«) za naš gradišćanski hrvatski jezik, dakle za on jezik, kim pišemo i koga nam naši Gradišćanski Hrvati razumu po svi naši gaji i kraji. Ča je Mate Miloradić za nas stvorio u pjesmi, to je učinio Ignac Horvat u prozi. On je naš domaći jezik u svoji slasni slika i certa, novela i reportaža zdignuo na umjetnu visinu . . . Ignac Horvat je izvrsno znao graditi most od govornoga jezika pojedinih sel k skupnomu »književnomu jeziku« Gradišćanskih Hrvatov« [68, I].

U članku »Jezik: u prvom redu naša skrb (4)« [70, I] Augustin Blazović piše da je »očuvanje, njegovanje i razvijanje našega materinskoga jezika u prvom redu naša vlašća dužnost i skrb«.

Nikola Benčić piše slijedeće o nužnosti razvitka i usavršavanja jezika radi njegova sačuvanja:

»Ako kanimo, da nam jezik ne dojde u špiritus u formalin, onda ga moramo razvijati, kako to činu svi oni narodi kim je jezik dragocjeni izlog narodne kulture i mišljenje naroda. Naš cilj je čistiti jezik od tuđjih uticajev, održati ga i širiti ga . . .« [62, I].

Njegovati ljubav prema materinskom jeziku — to je zalag njegova postojanja i razvijanja. O tome koliko je duboka i jaka ljubav Gradišćana prema svom jeziku govore izjave o njemu, koje smo naveli u prilog ovog rada pod nazivom »Gradišćani svom jeziku i o svom jeziku«.*

BIBLIOGRAFIJA

Bibliografija članaka, napomena, informacija o položaju gradišćansko-hrvatskog jezika u Austriji

(»Hrvatske novine«, 1970—1975. g.)**

Državni ugovor iz 1955 g. i gradišćansko-hrvatski jezik

1. Državni ugovor. Član 7 nabraja prava slovenske i hrvatske manjine u Austriji. — HN, 1973, 22, I, VI, s I.
2. Heyer I. Ko narodno popisivanje odlučuje za realizaciju Državnoga ugovora? — HN, 1974, 45, 23. XI, s. I-2.
3. Hrvati i Slovenci kod Kreiskoga. HN, 1973, 22, I, VI, s. I.
4. Imamo svoj kontaktni komitet. Kancelar Kreisky za ispunjenje Državnog ugovora — HN, 1974, I, 4. I, s. I.

* Autor ovim radom izražava iskreno priznanje i zahvalnost Gradišćanima — predsjedniku tiskarskog društva Nikoli Benčiću i Hansu Baueru iz Željeznog za nesebičnu pomoć u sakupljanju materijala o jeziku i kulturi Gradišć. Hrvata, posebno za komplete »Hrvatskih novina« raznih godišta, a također za pojedina izdanja umjetničkog, školskog i znanstvenog karaktera na gradišćansko-hrvatskom jeziku.

** Bibliografija je djelimična, iako obuhvaća većinu publikacija za naznačeni period (za 1975. iskorištena je samo prva polovica); članci i bilješke nisu svi posvećeni pitanjima jezika — mnogo iz tog materijala što tretira drugu problematiku sadrži samo neke podatke i misli o suvremenom položaju gradišćansko-hrvatskog književnog jezika u Austriji.

5. Kancelar Kreisky hrvatskim načelnikom: Državni ugovor se mora ispuniti. — HN, 1972, 42. 4. XI, s. I.
6. Komisija za dvojezične natpise ili uopće Komisija za manjinska prava. — HN, 1973, 9, 2. III, s. 2.
7. m. p. Generalna sjednica »Komiteta za prava Gradišćanskih Hrvata.« — HN 1973, 27, 6. VII, s. 2.
8. Oglas (Novo osnovanog društva) »Komitet za prava Gradišćanskih Hrvata« — HN, 1973, 3, 20. I, s. 2.
9. Prva sjednica Komiteta. — HN, 1974, 2I, 24. V, s. I.
10. Ruke u krilo ili odlučnije postupati? — HN, 1972, 15, 15. IV, s. I-2.
11. Savezni kancelar pozvao naš komitet na razgovor. — HN, 1974, 19, 10. V, s. I.

Društvene funkcije gradišćansko-hrvatskoga književnog jezika

12. Argus. Duhe, ke su zvali... (Naš komentar). — HN, 1972, 40, 21. X, s. 3.
13. Dosadašnji program i djelo Hrvatskoga Akademskoga kluba. — HN, 1973, 2, 13. I, s. I.
14. Emisije Radio-Zagreb. — HN, 1971, 41, 30. X, s. 4.
15. h(orvat), i(gnac). Ča je s hrvatskimi natpisi. — HN, 1971, 20, 22. V, s. I.
16. Kornfeind, Alfons. To je prava diskriminacija! — HN, 1973, 38, 28. IX, s. I.
17. Lugarić. Hrvatska rič u radiju. — HN, 1971, 18, 8. V, s. 3.
18. Lug(arić). Stanovišća. — HN, 1972, 46. 2. XII, s. I-2.
19. ORF ponovio svoje »Ne«! — HN, 1971, 21, 29. V, s. I.
20. 50 ljet Gradišća — naša velika svetačnost u Željeznu. — HN, 1971, 24, 5. VI, s. I-2.
21. »Pokret Gradišćanskih Hrvatov« i hrvatski natpisi. — HN, 1971, 33, 4. IX, s. 3.
22. Radman, Božidar. Komu smeta hrvatski u Austriji. — HN, 1975, 5, 31. I, s. 2.
23. »Saobraćajni jezik« i mi. — HN, 1973, 9, 2. III, s. I.
24. U smislu pravil HKD-a. Poslovanje Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću od 27. II 1971. — Iz izvještaja predsjednika A. Kornfeinda. — HN, 1973, 39, 5. X, s. 2.

Gradišćansko-hrvatski jezik u školi i dječjem vrtiću; praktično učenje materinskog jezika

25. Austrijski »specijaliteti«. — HN, 1973. 48, 7. XII, S. I.
26. Benčić, (Nikola). Misli uz hrvatsku maturu. — HN, 1971, 26, 3. VII, s. 2.
27. B(lazović), A(ugustin). Kod škole ide za život ili smrt! — HN, 1972, 42, 4. XI, s. 2, 3.
28. Blazović, Augustin. Majka i materinski jezik (3). — HN, 1975, 9 28. II, s. I.

29. 4. razred glavne škole Terezijanum u Željeznu. — HN, 1974, 13, 29. III, s. 3.
30. — d — ć. Naše hrvatske školske knjige. — HN, 1973, 45, 16. XI, s. 4.
31. — d — ć. Završni ispiti na Ped(agoškoj) akademiji u Željeznu. — HN, 1973, 26, 29. VI, s. 3.
32. Djeca pišu djeci: Pomirite se! — HN, 1974, 46, 30. XI, s. 5.
33. Dvojezične škole — korist ili kvar? — HN, 1974, 16, 19. IV, s. 3.
34. Dvojezično podučavanje naše dice. — HN, 1971, 36, 25. IX, s. I.
35. g. r. Misli o kursu-predavanju »Učimo se pisati« u Pinkovcu. — HN, 1973, 17, 24. IV, s. 3.
36. Hrvati, učite hrvatski! — HN, 1971, 36, 25. IX, s. 2.
37. Hrvatski jezik u glavni škola. — HN, 1974, 33, 6. IX, s. 2.
38. Hrvatskosrpski jezik na Gornjoj Pulji. — HN, 1972, 36, 23. IX, s. I.
39. I. e. Ro. Ja sam mlad, livi i Hrvat. — HN, 1974, 35, 20. IX, s. 4.
40. Ibesich, J. Hrvatski jezik — obavezan predmet u glavnoj školi. — HN, 1974, 33, 6. IX, s. I.
41. Interes za hrvatski književni jezik u školi. — HN, 1972, 46, 2. XII, s. 5.
42. Iz Gradišća, — HN, 1972, 22, 3. VI, s. 3.
43. K našem oglasu »Na početku škole«. — HN, 1974, 33, 6. IX, s. 2.
44. Lugarić. Kade je kucak pokopan... — HN, 1974, 2, II. I, s. I.
45. Memorandum hrvatskih duhovnikov. — HN, 1972, 27, 8. VII, s. I.
46. Mišli o jednoj diskusiji ili ča nij smisao jedne diskusije. — HN, 1973, 7, 16. II, s. I.
47. Na početak škole. — HN, 1974, 32, 30. VIII, s. I.
48. Novi zakon o dičji vrtići — naša narodna nesrića. — HN, 1973, 49, 14. XII, s. I.
49. Pogled u školski razred. Hrvatske grupe na glavnoj školi Theresianum. — HN, 1974, 27, 5. VII, s. 5.
50. Skrb za materinsku rič. — HN, 1972, 34, 9. IX, s. I.
51. Za njegovanje materinskoga jezika med mladinom. — HN, 1974, 25, 21. VI, s. 3.

Veze sa hrvatsko-srpskim književnim jezikom

52. A. B. Ča sam se naučio na Čakavskom saboru. — HN, 1972, 24, 17. VI, s. 4.
53. B(enčić), N(ikola). Jezičko-muzički tečaj u Zadru. — HN, 1972, 34, 9. IX, s. I-3.
54. Benčić N(ikola). Stručno o podučavanju hrvatskoga jezika. — HN, 1971, 45, 27. XI, s. 3.

55. Gassner, Herbert. Situacija hrvatske mladine u Gradišću. — HN, 1973, 19, II. V, s. 6.
56. h(orvat), i(gnac). O našem pismenom jeziku. — HN, 1972, 42, 4. XI, s. 3.
57. Lugarić. Gradišćanski Hrvati na Saboru čakavskoga pjesništva. — HN, 1971, 24, 5. VI, s. I, 4.
58. Pinterić, D. Oko seminara za tuđe slaviste u Zadru. — HN, 1971, 34, 11. IX, s. I.
59. Preč, Karlo. Promišljavanje na korist naše hrvatske dice. — HN, 1974, 31, 23. VIII, s. I.
60. Vlašić. Naši seminari 1951-1971. — HN, 1971, 33, 4. IX, s. 1-2.

Jezik »Hrvatskih novina« i izučavanje gradišćansko-hrvatskog jezika

61. B(enčić), N(ikola). Ča mislu naši kotrigi? (I). — HN, 1975, 10, 7. III, s. 1-2.
62. B(enčić), N(ikola). Ča mislu naši kotrigi? (2). — HN, 1975, II, 14. III, s. I.
63. B(enčić), N(ikola). Djelo na rječniku dobro napreduje. — HN, 1974, 14, 5. IV, s. I.
64. B(enčić), N(ikola). Jedna izvanredna knjiga. — HN, 1974, 49-50, 20. XII, s. 5-6.
65. Benčić Nikola. Starija mišljenja o jeziku i govoru. — HN, 1970, 8, 1970, 9.
66. Benčić, N(ikola). U poslu rječnika. — HN, 1972, 10, 11. III, s. 1-2.
67. B(enčić), N(ikola). Zasjedanje komisije za gradišćansko-hrvatski rječnik. — HN, 1975, 12. 21. III, s. 1-2.
68. Blazović, Augustin. Glavnomu graditelju našega »jezičnoga mosta«. Pokojnomu Ignacu Horvatu k 80. rođendanu u spomen. — HN, 1975, 5, 31. I, s. I.
69. Blazović, Augustin. Jezik: most od človika do človika. I. — HN, 1975, 3, 17. I, s. I.
70. Blazović, A(ugustin). Jezik: u prvom redu naša skrb. (4). — HN, 1975, 14, 11. IV. s. 1-2.
71. Impozatna studija o jeziku Gradišćanskih Hrvatov. — HN, 1974, 45, 23. XI, s. 4.
72. Izašla nova knjiga »Symposion Croaticon«. Gradišćanski Hrvati. — Die Burgenländischen Kroaten. — HN, 1974, 45, 23. XI, s. 3.
73. Izložba »Knjiga za dicu u Gornjoj Pulji«. — HN, 1974, 45, 23. XI, s. 3.
74. Kunić, Jezik i govor. — HN, 1970, 5, 1970, 6. 1970, 7.
75. Kuznić, Štefan. Pismo uredniku. — HN, 1970, 8.
76. M(eršić), M(artin). Život, smrt i pogreb našega velikana Ignaca Horvata. — HN, 1973, 18, 4. V. s. 1-3.
77. Na Rječniku se marljivo djela. — HN, 1973, I. 6. I, s. 1-2.
78. Odlikovanje za profesora dr. Ivana Brabeca. — HN, 1974, 8, 22. II, s. 2.

79. Pinezich, Ivan. Ne po latinsku, po našu nam solite pamet!. — HN, 1973, 31, 3. VIII, s. 2.
80. Preč, Karlo. Na spomen dr. Lovri Karallu, vjernomu Hrvatu i velikomu Gradišćanu. — HN, 1971, 43, 13. XI, s. 5-8.
81. Preč, Karlo. Otkriće dosad nepoznatih starih gradišćanskohrvatskih knjig. — HN, 1973, 47, 30. XI, s. 1-2.
82. Pripravna djela za hrvatski rječnik. — HN, 1972, 41, 28. XI, s. 2.
83. Radni sastanki našega učiteljstva. — HN, 1971, 45, 27. XI, s. 2.

Perspektive gradišćansko-hrvatskog književnog jezika

84. ak. Spravišće seoske organizacije HKD-a u Novoj Gori. — HN, 1974, 44, 16. XI, s. 4.
85. ak. Zač smo za održavanje naše narodnosti? — HN, 1972, 47, 9. XII, s. 1-2.
86. — d — ć. Znanje već jezikov. — HN, 1974, 47, 6. XII, s. 4-5.
87. Müller, (Ivan). »Poštenje« već ne ide!. — HN, 1975, 6, 7. II, s. 2.
88. »Rendezvous« 74« u Čajti. — HN, 1974, 34, 13. IX, s. I.
89. Rešetarić, Herman. Odgovor Robaku. — HN, 1974, 19, 10. V, s. 3.

»Koruška bitka s tablicama«

90. A. B. Južni Tiro! — Koruška-Gradišće. Koruški nauki za nas. — HN, 1972, 41, 28. X, s. 1-2.
91. Akcije proti slovenskih seoskih tablov u Koruškoj. — HN, 1972, 38, 7. X, s. 3.
92. Antislovenski ispadi u Koruškoj. — HN, 1972, 39, 14. X, s. 2.
93. Boj proti dvojezičnih seoskih tablov u Koruškoj. — HN, 1972, 40, 21. X, s. 2.
94. — ć. Diskriminacija. — HN, 1973, 9, 2. III, s. 8.
95. Dvojezični natpisi u Koruškoj. — HN, 1971, 47, II. XII, s. 2.
96. Fašistički teror u Koruškoj. Dinamit na spomenik u Robežu. — HN, 1973, 38, 28. IX, s. 2.
97. Komisija za slovensku manjinu. — HN, 1973, I, 6. I, s. 3.
98. Koruški Slovenci kod saveznog kancelara. — HN, 1973, 27, 6. VII, s. 2-3.
99. Sinković, Ferdo. Združimo se sa Slovenci! — HN, 1972, 47, 9. XII, s. 8.
100. Telegram Koruškim Slovencem. — HN, 1972, 40, 21. X, s. 2.

Razno

101. b(lazović), a(ugustin). Ti naše »ča«. — HN, 1972, 24, 17. VI, s. 4.
102. Dogodilo se u jednoj krčmi »Na granici«. Spravišće socijalističkih mandatorov hrvatskih sel. — HN, 1972, 46, 2. XII, s. 2-3.
103. Dvojezične seoske table — ne u Austriji nego u Nimškoj Demokratskoj Republici. — HN, 1973, 30, 27. VII, s. 8.
104. Ivanović, Nikola. Otkud ista prezimena u Dalmaciji i Gradišću. — HN, 1971, 30, 14. VIII, s. 3.
105. Kalendar molisanskih Hrvatov. — HN, 1974, 5, 1. II, s. 4.
106. Preč, Karlo. Najlipši jezik na svitu. — HN, 1973, 19, II. V. s. 3.
107. S. M. Mržnja Austrijanaca za sve, ča govori slavensku rič. — HN, 1975, 6, 7. II, s. 5.
108. St. Gr. Naše hrvatske pjesme — jačke na esperanto jeziku. — HN, 1973, 8, 23. II, s. 4.

GRADIŠĆANI — SVOM JEZIKU I O SVOM JEZIKU

Mate Miloradić: Naš jezik

Naš jezik kroz vijeke star
Je mudrost pun ormar.
Dâ ti pamet ta jezik
i prez škole i prez knjig!

Pak si još zajačit znam
Da me nij pred svitom sram!
Znam mudrošti zreć po njem,
Ča va mudri knjiga štem!

Glete, to je ča željim
S jačkami pokazat svim!
Prost živari naš jezik
Sam, prez škole i prez knjig,

Ta jezik bi rad zatrt?!
To je zlo i grih na smrt!
Je kulturi lomit vrat,
Je oltare rušit, žgat!

(Konrad Mersich. Velika čitanka. Wien, /1963?/) str. 410

Mate Miloradić: Već jezиков

Znat jezik jedini sam
Je ljude na vrati ham!
Zna jezиков grof, baron,
Zač i mi ne, zač nek on?
Već ih more svaki znat,
Tri govori naš Hrvat!

A kad mora bit jedan,
Neka bude ta zibran,
Ki je rodan, svet i star
Mnogovječni božji dar,
Davne sitve zreli sad,
Star, a vindar živ i mlad!

(Stefan Zvonarich. Čitanka. 2, 3 i 4 razred hrvatskih škol u Gradišću. 4. prošireno izdanje, Wien, /1972?/, str. 131.)

Augustin Blazović: Ti naše »ča«

Čarobno »č« i dugo »a«,
ti slatko naše »ča«!
Tebi je blagi zavičaj
Dalmacija i Istra.

Čarobno »č« i dugo »a«,
ti slatko naše »ča«!
Najslađe te zgavarju
na našu radost dica.

Čarobno »č« i dugo »a«,
ti slatko naše »ča«!
Odzivaš se kroz dol i brig
kroz mnogi kraj Gradišća.

Čarobno »č« i dugo »a«,
ti slatko naše »ča«!
Četirastopedeset ljet
zvučiš po naši kraji,
odzivaj se iz dičjih ust
na vijek u naši gaji.

(HN, 1972, 24, 17. VI, s. 4.)

Anton Leopold: Materinski jezik

Svega svita dijamanti,
Svi rubini i briljanti,
Svitlo srebro, sjajno zlato
I banknotov cijelo jato —
Poštenjaku ne sme biti

Cijena, zu ku će prodati
Sveti mu jezik vlastiti,
Koga mu je Vlašća mati
Jur u zipku položila,
Govorit ga naučila.

Ta jezik od majke jerban,
Dičjim vjekom dalje vježban
Sjaj je zlati, najsvitliji,
Kič je najdragocjeniji!

Zato vridan bud človik:
Ljubi nad sve svoj jezik!
Ljubi jerbinstvo od majki
Pjesmu majke od zibajke

Neka bude krik tvoj prvi
I poslidnji dah i krik,
Krik rođen iz vlašće krvi:
Glas uzvišen-naš jezik!

(Anton Leopold. Gradišćanski hrvatski gaj. Pjesme iz
knjiž. Gradišćanskih Hrvata za hrvatsku školsku dicu i
mladinu. Željezno 1967, str. 45).

Dometar Lemperg: Ča je majka me učila

Ča je majka me učila
kad kot dite me j' dvorila,
Kad je zipku mi ljuljala,
Hrvatski me usnivala:
Koga si ne dam ja zeti!

Med tuđimi i susjedi
Nisam kako grad naleti,
Nego stojim — čvrsta skala,
Ništa, 'ko sam samo mala! —
Pelja na žitak bogati!

Ki pak svoje ruši, tira,
Ni tuđemu ni da mira,
Stalan ne će on ostati,
Zaman njemu dom i mati.

Srce, ko je prez ljubavi,
To i druge bludi, gnjavi!

(Anton Leopold. Gradišćanski hrvatski gaj. Željezno,
1967, str. 50)

Feri Sučić: Za gorom je moj dom

Bar po svitu kamo ja još zajdem,	Kade rados, zadovoljstvo,
Mjesta lipšega nigde već ne najdem.	Kade cvate rad i prijateljstvo,
Za gorom je moj dom,	Za gorom
Moje Gradišće,	
Majčino ognjište najlipše:	Kade milo zvoni rič hrvatska
Kade mene čeka doma mati,	Kade grije srca ljubav bratska
Kade živu otac, sestra brati.	Za gorom
Za gorom	

(»Gradišće« Kalendar i Ljetopis Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću za obično ljeto 1958. »Ured. Ignac Horvat, Beč, /1957?/, str. 178.)

Sve ča nam je ostalo iz staroga kraja je naš jezik.

(Vjesnik, Zagreb, 1975, II, I, HN, 1975, 5, 31. I, s. 2)

(Ignac Horvat) Bio je naš učitelj i zbuditelj narodne svisti, ki je stalno zbuđao narod, da si čuva svoje narodne običaje, svoju narodnu nošnju, a osebito da si čuva i ljubi svoj mili materinski jezik.

(Martin Meršić, in: HN, 1973, 18, 4. V, s. 3.)

Ljubite si svoj materinski jezik, govorite ga rado, pazite na njegovu lipotu i čistoću, ne natrunite ga tuđicama, ne govorite ga hrapavo nezgrapno o traljavo, čitajte rado hrvatsko štivo, molite i pjevajte Bogu, na diku pak sebi i blišnjemu na veselje na materinskom jeziku!

(Lovra Karali, in: HN, 1971, 43, 13. XI, s. 7.)

Svit se skrbi za leoparda i druge živine, ka čedu se polako zgubiti. Ali mirno se mogu zgubiti narodne manjine sa svim svojim bogatstvom narodne kulture i svojom velikom ljubavom prema jeziku svojih majkov.

(Argus, in: HN, 1972, 40, 21. X, s. 3.)

Koliko i ča more čakavska rič to nam se pokazalo u tom lipom kraju (u Rovinju i Žminju u Istri) uz recitiranje tih pjesam iz glumačkih ust, ta rič zna biti crna, i vesela, tužna i poskočljiva, tvrda kao kamen i melodiozna kao milozvučne gusle, rikajuća kao vihor i glatka kao tiho morje, črljena kao zemlja istarska i kao krv junačka.

(Lugarić in: HN, 1971, 24, 5. VI, s. 4.)

Kod se pak velik dio roditeljev jednoga hrvatskoga sela od početka počne s dicom svojom pominati po nimšku, onda znači to konac hrvatstvu u istom selu. To potvrdi razvitak u nekada hrvatski seli, kot naprimjer u Raušeru i druge.

Ki je dakle protiv hrvatskoga jezika u školi, on je za izumiranje našega naroda, a s tim zjublja pravo, da govori u ime hrvatske manjine.

(Augustin Blazović, in: HN, 1972, 42, 4. XI, s. 1-3.)

...očuvanje, njegovanje i razvijanje našega materinskoga jezika je u prvom redu naša vlašća dužnost i skrb.

...ova zadaća je tako velika i važna, da kad bih mogao i znao, volio bih namjesto pisanja člankov putovati od sela do sela i u svakom hrvatskom selu, u svakoj hrvatskoj obitelji živom ričum propagirati ljubav k našem materinskomu jeziku.

(Augustin Blazović, in: HN, 1975, 14, II. IV, s. I)

Mora nam biti jasno da ćemo lipo, čisto bogato nek tako moći hrvatski govoriti i pisati ako ta jezik i dalje njegovali budemo. I zato imamo mi mogućnosti, ke mogućnosti ali su položene u ruke roditeljev. Zato bogatstvo! Za vaš hrvatski jezik! Dok njim budete govorili se morete nazivati još Hrvatom!

(HN, 1972, 34, 9. IX, s. I)

Nam je naš materinski jezik drag, mi ga kanimo obdržati ne još samo 50 ljet (kako nam to neki krivi proroki prorokuju), nego 500 ljet, tako dugo dok bude svit stao! I u ovom pravcu moramo dalje poslovaťi. Očuvajmo si naš materinski hrvatski jezik. On nam je drag, njega ljubimo i njega uvijek ljubiti hoćemo!

(Alfons Kornfeind, in: HN, 1973, 39, 5. X, s. 2.)

Zatim pak sam skočio u kola i bio za nekoliko minut u Pandrofu na groblju, da se svojoj pokojnoj majki rodički zahvalim za svu dobrotu i dare, — med drugim za on jezik, ki je mani i svim vjernim Hrvatom najdraži i najlipši, ar je to naš lipi, zvonki i bogati jezik materinski.

Još sam na majkinom grobu, ali misli mi jur letu po svem Gradišću, kade živu naši čaji i vedešinski kajkavci. A onda me krila nosu još dalje i dalje: u bijeli Zagreb i lipi Split, u Bosnu ponosnu, u kršnu Istru i široku Slavoniju. U duhu čujem, kako hrvatska majka u Tukuli kod Budimpešte draga svoje lipo milo dite i kako jedna druga dobra Hrvatica u našem glavnom gradu uz domaće ognjišće priča svojim skerešnim dičakom o bijeli vila. Slušam svoj rod na Undi i u Frakanavi, na Prisiki i Filežu, igram se s našimi najmanjimi u Novom Selu u školi, zapjevam sa starijimi u štikapronskoj crkvi i u pandrofskom društvu, a onda opet slušam lipi mlade ljude iz Bačke i Baranje na pozornici ili one iz naše uže domovine pri skrbnom zbo-

rovanju u Hrvatskom domu u Beču. Veselim im se svim, ki su imali vjernu hrvatsku majku, ki zato i ljubiu — volu, lipo govoru i svoj hrvatski jeziki materinski.

(Karlo Preč, in: HN, 1973, 19, II. V, s. 3.)

BILJEŠKE

¹⁾ Broj stanovnika Gradišćana Hrvata navodi se po radovima: Ivan Müller. Nacionalno stanje Gradišćanskih Hrvata, u knj.: Gradišćanski Hrvati. (Posebna izdanja Čakavskog sabora). Zagreb, Čakavski sabor, 1973, str. 297—306.

U drugim radovima brojnost Gradišćana hrvatskog jezika je drugačija, npr. 30 tisuća, pogledati: Ernest Bauer. Naselja Gradišćanskih Hrvata. — Le colonie dei Croati di Gradisce (Burgenland), in: Naš jezik — La nostra parola. (Glasnik molisanskih Hrvata — Periodico dei paesi Slavi del Molise), Roma, 1967, N. 2, str. 10—12.

Određen broj Gradišćana Hrvata se od druge polovine 19. st. preselio u Ameriku i Kanadu. Pogledati: Iseljivanje Gradišćancev u Ameriku, u izd.: »Gradišće« Kalendar i ljetopis Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću za obično ljetu 1958. Ur. I. Horvat. Beč, (1957?), str. 58—60. Kolly Knor. Pinkovčani i drugi Južnogradišćanci u Čikagu, iste, str. 61—62.

²⁾ Pogledati: Josip Hamm. Položaj i značaj gradišćansko-hrvatskoga jezika unutar slavenske jezične grupe, u knj. Symposion croaticon. Gradišćanski Hrvati — Die Burgenländischen Kroaten, (Hrvatski akademski klub. — Kroatischer Akademikerklub. Publikacije — Publikation I). Beč — Wien, 1974, str. 49, 174.

³⁾ Navest ćemo samo radove nedavnih datuma: Ivan Brabec. Hrvatski govori u Gradišću, u knj.: Gradišćanski Hrvati... str. 61—90, I (L.) Sučić. Dijalekti i književnost Gradišćanskih Hrvata, isto, str. 91—95. Nikolaus Benčić. Abrik der geschichtlichen Entwicklung der burgenländisch — kroatischen Schriftsprache, in: Wiener Slavistisches Jahrbuch, Wien, 1972, Bd. XVII, s. 15—28, Laszlo Hadrovics, Schrifttum und Sprache der Burgenländischen Kroaten in 18. und 19. Jahrhundert. Budapest — Wien, 1974. Josip Hanm. Položaj i značaj gradišćansko-hrvatskog jezika... str. 45—52, 169—177.

⁴⁾ Pogledati: Hrvatsko štamparsko društvo, u izd.: »Gradišće« Kalendar i ljetopis Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću za obično ljetu 1973. Ur. I. Horvat. i F. Sučić. Željezno (1972?), str. 34.

⁵⁾ Nepotpuni popis prije izašlih gradišćanskih periodičkih izdanja prikazan je u radovima: Mirko Valentić. Gradišćanski Hrvati od XVI stoljeća do danas, Eisenstadt, 1972, str. XXXVI; pogledati također: Štefan Emrich. Izdavačka djelatnost (Gradišćanskih Hrvata), u knj.: Gradišćanski Hrvati..., str. 111—116.

⁶⁾ »Hrvatske novine« imaju danas nakladu od 3000 primjeraka. Šalju se članovima Hrvatskoga štamparskog društva i pretplatnicima, 110 primjeraka ide u Jugoslaviju, a oko 100 u Ameriku i Kanadu. (Pogledati: Štefan Emrich. Izdavačka djelatnost..., str. 114; pogledati također »Gradišće« Kalendar... 1973, str. 34.)

⁷⁾ Termin »lingvonim« (naziv jezika), stvoren po analogiji s »etnonim«, obrazložili smo u radu: A. D. Duličenko. La lingvonimiko (gياج esenco kaj problemoj), in: Scienca Revuo, Beograd, 1973, vol. 24, N. 2—3, p. 83—90.

⁸⁾ Sadašnjost i budućnost Gradišćanskih Hrvatov u koncepciji OVP-ja, SPO-a i HKD-a. U knj.: Gradišćanski Hrvati... str. 315.

⁹⁾ Pogledati: Theodor Veiter. Pravni status hrvatske narodne grupe u Austriji de jure i da facto. U knj. Symposion croaticon..., str. 104—107.

3) Isto, str. 96 i 109.

1) O gradišćansko-hrvatskom jeziku u školi i u dječjem vrtiću govorimo posebno u slijedećem poglavlju ovog rada.

* Mora se naglasiti da »Hrvatske novine« iz broja u broj redovito tiskaju informacije o položaju nacionalnih manjina i njihovih jezika u drugim zemljama a prije svega u onima susjednim Austriji. Tako, u stalnim rubrikama novine »Manjine u drugim zemljama« i »Kulturne vesti iz susidnih zemalj«, široko i dobro osvjetljavaju društvene mjere za razvitak kulture nacionalnih manjina u Jugoslaviji, Mađarskoj, Rumuniji. Osvjetljava se također položaj manjine u Italiji, Švicarskoj i drugim evropskim zemljama.

¹ Pogledati: Gradišćanski Hrvati..., str. 313.

(S ruskog prevela: Darka Božić)